

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СПРОМОЖНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Анотація. Розглянуто питання підвищення фінансової спроможності об'єднаних територіальних громад в умовах продовження реформи децентралізації. Показана роль фінансово-бюджетної складової децентралізації управління на місцевому рівні. Проаналізовано окремі показники виконання місцевих бюджетів об'єднаних територіальних громад в усіх областях України.

Сучасний етап розвитку місцевого самоврядування характеризується повним розумінням необхідності проведення змін за умови вивчення проблем розвитку територіальних громад та дослідження їх фінансової спроможності. Реформування системи владних відносин передбачає в першу чергу децентралізацію фінансових повноважень і передачу значної їх частини на користь місцевого самоврядування. Зміни територіальної організації влади вимагають формування ефективного місцевого самоврядування, здатного забезпечити покращення умов для проживання громадян, надання їм високоякісних та доступних публічних послуг. Реалізація поставлених завдань неможлива без підвищення рівня економічного розвитку адміністративно-територіальних утворень, їх фінансового забезпечення і пошуку можливостей для наповнення місцевих бюджетів.

Успішність функціонування об'єднаних територіальних громад у визначальній мірі залежить від їх фінансової спроможності. Ефективне використання місцевих ресурсів, наявність суб'єктів підприємницької діяльності, рівень та кількість кваліфікованих трудових ресурсів, розвинена інфраструктура здатні забезпечити успішний розвиток територіальної громади. Формуючи свою фінансову спроможність, територіальні громади стають суб'єктами управління й отримують реальні можливості виконання покладених на них повноважень та вирішення завдання соціально-економічного розвитку окремої території.

* Крайник Ольга Петрівна — доктор економічних наук, професор, професор кафедри економіки Львівського регіонального інституту державного управління при Президентові України, e-mail: okraunyk@gmail.com

Т. Куценко, Я. Сіренко дають визначають, що «...фінансова спроможність адміністративно-територіального утворення (або муніципального утворення) — це його здатність забезпечувати надходження достатнього обсягу фінансових ресурсів та формування ефективної структури їх джерел, а також їх якісний розподіл та ефективне використання для подолання дестабілізаторів та досягнення стабільності соціально-економічного розвитку утворення у коротко- та довгостроковій перспективах [2].

Фінансово-бюджетна складова децентралізації посідає особливе місце, так як фактично визначає ступінь децентралізації власних повноважень і прямо впливає на соціально-економічний розвиток як окремої території, так і країни в цілому. Крім того, у багатьох європейських країнах адміністративно-територіальна реформа базувалась на результатах бюджетної децентралізації, підвищенні фінансових можливостей надання послуг населенню та покращенню умов для розвитку місцевих громад. Також слід врахувати, що фіскальна децентралізація має ряд інших переваг порівняно з централізованою системою. До однієї з головних відносять наближеність місцевих органів влади до населення територіальної громади, виявлення потреб громади, реагування на ці потреби, моніторинг їх виконання та реакцію населення на реалізацію поставлених завдань. Важливою перевагою децентралізації є безпосередній вплив громади на черговість виконання окремих проєктів і загалом на формування пріоритетів розвитку шляхом обговорень та громадських слухань. Децентралізація бюджетних коштів посилює загальну відповідальність за ліквідацію тіньових схем, збільшення надходжень до місцевого бюджету, прозорість розподілу фінансових ресурсів та відкритість у прийнятті і економічних, і політичних рішень в інтересах територіальної громади.

Дослідження, проведене В. Пальчуком у ряді областей України показало, що на сьогодні питання підвищення рівня фінансової спроможності громади вирішуються шляхом розвитку економіки на своїх територіях, забезпечення стратегічного управління розвитком територій, популяризації територій, сприяння залученню інвестицій, підтримки місцевого бізнесу та розвитку галузей. Кожна з громад визначає пріоритетні галузі на своїх територіях [3]. За результатами 2018 р. значна частина об'єднаних територіальних громад показує достатньо високі і динамічні темпи приросту власних доходів. Протягом 2018 р. надходження власних доходів до загального фонду місцевих бюджетів України (доходи без урахування міжбюджетних трансфертів) склали 234,1 млрд грн, що на 41,4 млрд грн або на 21,5 % більше порівняно 2017 р. З почат-

ку фінансової децентралізації доходи місцевих бюджетів стрімко зростають: якщо у 2014 р. їх обсяг становив 68,6 млрд грн, то за п'ять років, очікується, що зростуть майже в 4 рази та за підсумками 2019 р. складатимуть 267 млрд грн [5].

Аналізуючи окремі показники виконання місцевих бюджетів об'єднаних територіальних громад (ОТГ) на основі даних джерела [10] та темпи їх зміни до попереднього періоду в усіх областях України, слід звернути увагу на значне їх збільшення у ряді областей. У Волинській, Київській, Івано-Франківській та Черкаській областях середній показник надходжень власних доходів на 1 мешканця області зріс майже вдвічі. Не зважаючи на таке значне зростання, в Волинській обл. цей показник у два рази нижчий, ніж у лідера — Полтавської обл. А загалом найвище значення середнього показника надходжень власних доходів на 1 мешканця області у Полтавській обл. майже у 4 рази більше у зіставленні з найнижчим значенням в Івано-Франківській обл., що є свідченням нерівномірного розвитку окремих територій. Значна частка ОТГ практично у всіх областях отримують базову дотацію від держави, в той же час як рівень дотаційності найменш фінансово спроможних громад коливається від 6,6 % у Київській обл. до 60,3 % у Волинській обл.

Загалом показники виконання місцевих бюджетів ОТГ характеризують стан соціально-економічного розвитку територіальної громади і свідчать про необхідність активізації роботи в цьому напрямі. Пошук нових можливостей наповнення місцевих бюджетів є запорукою підвищення рівня життя на окремій території та надання більш якісних послуг органами місцевого самоврядування.

Важливою складовою забезпечення фінансової спроможності місцевого самоврядування є формування ОТГ у відповідності до перспективних планів областей. Такі перспективні плани є новою територіальною основою для діяльності органів влади на рівні громад та розглядаються як проектні моделі ефективної територіальної організації місцевого самоврядування на базовому рівні. Причому у процесі формування перспективних планів є значні прогалини. «Після сплину майже п'яти років реалізації положень Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» станом на вересень 2019 року тільки 87,6 % території України покрито перспективними планами формування територій громад областей, які в більшості випадків неповністю враховують Методику формування спроможних територіальних громад. При цьому станом на 20 вересня 2019 р. внаслідок блоку-

вання цього процесу на місцевому рівні відсутній перспективний план формування територій громад Закарпатської обл., перспективними планами формування територій громад покрито менше як 40 % території Одеської обл., Київської обл. — трохи більше 54 %, Вінницької — 76 %, Черкаської — майже 75 % [4]. Прийняття змін до чинного законодавства дозволить упорядкувати процес створення нових територіальних громад на основі критеріїв формування спроможних територіальних громад, що здатні надавати жителям якісні й доступні публічні та інші послуги.

Досліджуючи фінансові можливості територіальної громади на перспективу, зазначає Т. В. Гургула, важливо враховувати також незадіяні у виробничо-господарський обіг такі чинники, як наявність природних ресурсів, корисних копалин, які на поточний час не використовуються, створення нових підприємницьких структур, розширення сфери послуг населенню та суб'єктам господарювання [1].

Таким чином, зміни територіальної організації влади передбачають формування ефективного місцевого самоврядування, здатного забезпечити покращення умов для проживання громадян, надання їм високоякісних та доступних публічних послуг. Особливе місце тут належить дослідженню фінансової спроможності територіальних громад. Формуючи свою фінансову спроможність територіальні громади стають суб'єктами управління та отримують реальні можливості виконання покладених на них повноважень та вирішення завдання соціально-економічного розвитку окремої території.

Список використаних джерел

1. Гургула Т.В. Фінансове забезпечення спроможності територіальних громад: проблеми та шляхи їх вирішення. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. Сер. Економіка. Вип. 1 (7). С. 132-136.
2. Куценко Т., Сіренко Я. Забезпечення фінансової спроможності територіальних громад як пріоритет децентралізації управління. URL: http://ir.kneu.edu.ua/bitstream/2010/30350/1/МО_2019_7.pdf (дата звернення 05.11.2019)
3. Пальчук В. Розвиток економічного потенціалу громад у рамках реформи з децентралізації. *Україна: події, факти, коментарі*. 2018. № 11. С. 38-50. URL: <http://nbuviap.gov.ua/images/ukraine/2018/ukr11.pdf>. (дата звернення 05.11.2019)
4. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних

громад» (щодо спрощення процедури затвердження перспективних планів формування територій громад Автономної Республіки Крим, областей)». URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/GI00553A.html (дата звернення 05.11.2019)

5. Фінансова децентралізація: експерти розповіли про результати 2018 року та перспективи 2019. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/10670> (дата звернення 05.11.2019)

УДК 332.135:332.02

*Вячеслав Ляшенко**
*Ірина Петрова***

СИСТЕМА ІНСТИТУЦІЙ СПРИЯННЯ РЕГІОНАЛЬНОМУ РОЗВИТКУ НА ЗАСАДАХ СМАРТ-СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ

Для розроблення та реалізації стратегії смарт-спеціалізації в Україні пропонується сформувати систему інституцій сприяння регіональному розвитку відповідно до рівня NUTS за номенклатурою територіальних одиниць ЄС: смарт-економічний район (NUTS-1), смарт-область (NUTS-2), смарт-місто (NUTS-3), смарт-громада (NUTS-4).

У 2019 р. Україна зайняла 85-те місце серед 141 країни у глобальному рейтингу конкурентоспроможності (57 балів з можливих 100) [2]. Однією із важливих складових, які стримують зростання конкурентоспроможності є чинник слабких інституцій. Ця складова характеризує кількість і якість публічних та приватних інституцій, що функціонують на території країни. Наявність ефективних/сталих інституцій збільшить спроможність країни впроваджувати реформи, генерувати та реалізовувати проекти. Крім того, у контексті інтеграції України в Європейський Союз критично важливою є інституційна спроможність територій щодо впровадження стратегії смарт-

* **Ляшенко Вячеслав Іванович** — доктор економічних наук, професор, завідувач відділу проблем регуляторної політики і розвитку підприємництва Інституту економіки промисловості НАН України, e-mail: slaval.aenu@gmail.com

** **Петрова Ірина Павлівна** — кандидат економічних наук, старший науковий співробітник відділу проблем регуляторної політики і розвитку підприємництва Інституту економіки промисловості НАН України, e-mail: msirynapetrova@gmail.com